

SAKSBEHANDLER
Elisabeth Nordling
Ivar Aarrestad

VÅR REF.
24/01660-11

DERES REF.

VÅR DATO
23.06.2025

DERES DATO

postmottak@ra.no
www.riksantikvaren.no

Lise Torhild Risøy
Leknesvegen 72
5593 SKÅNEVIK

Avgjørelse av klage på avslag på søknad om bygging av fritidsbolig på 137, 82 i Etne kommune

Vi viser til oversendelse av klage fra Vestland fylkeskommune, datert 4. april 2024. Klagen gjelder avslag på søknad om dispensasjon for oppføring av fritidsbolig ved automatisk fredet gravminne.

Klagen er fremsatt innen klagefristen og tas til behandling. Vi beklager den lange saksbehandlingstiden.

Konklusjon

Riksantikvaren har gjennomgått og vurdert alle sider av saken og kommet til at det ikke foreligger feil ved rettsanvendelsen eller saksbehandlingen. Riksantikvaren opprettholder Vestland fylkeskommunes avslag på dispensasjon til bygging av fritidsbolig i to etasjer. Klagen tas ikke til følge.

Riksantikvaren er likevel av den oppfatning at det vil være mulig å tilpasse en mindre bygning som ikke vil innebære utilbørlig skjemming i samråd med fylkeskommunen.

Juridisk status og forvaltningsmyndighet

Gravminnet er automatisk fredet etter kulturminneloven § 4, første ledd, og registrert i Riksantikvarens kulturminnedatabase «Askeladden» med id. nr. 90203.

Forvaltningsmyndigheten er Vestland fylkeskommune. Dette følger av forskrift om fastsetting av myndighet mv. etter kulturminneloven § 3 (2).

Befaring

Vi befarte eiendommen 30. mai 2025, sammen med deres representant Erik Kvalheim fra Etne kommune. Fra fylkeskommunen møtte Tore Slinning. Fra Riksantikvaren deltok Ivar Aarrestad og Elisabeth Nordling.

Bakgrunn for saken

I forbindelse med prosjektering av en fritidsbolig på tomten, ble det i 2009 søkt om dispensasjon til utbygging på tomten. I søknaden ble det lagt opp til at en gravhaug på eiendommen skulle bli frigitt ved arkeologisk utgraving. Etter tilrådning fra Bergen museum og daværende Hordaland fylkeskommune, ble søknaden avslått av Riksantikvaren i brev 11. mai 2009.

Begrunnelsen for avslaget var at en bygning på eiendommen ville føre til tap av det siste gravminnet på Leknes. Riksantikvaren uttalte at gravhauger representerer synlige landskapselement, som mer enn noen annen kulturminnekategori visualiserer det fortidige landskapet og forbindelsen mellom oss og forhistorien. De har dermed helt spesielle opplevels- og pedagogiske verdier som gjør at vern av dem må prioriteres høyt. Videre ble det vist til at tapet av gravhauger har vært stort, og at fire av fem tidligere gravhauger på gården Leknes har blitt fjernet.

Den 20. august 2023 ble det sendt en ny søknad til Vestland fylkeskommune om oppføring av fritidsbolig på eiendommen. I søknaden ble det oppgitt at det siden forrige søknad i 2009 har blitt stadfestet at det bare er litt av sikringssonen til gravhaugen som ligger på eiendommen som ønskes utbygget. I planleggingen er det tatt ulike grep for å minimere påvirkningen i kulturmiljøet. Under arbeidet med utformingen av bygningen er det tatt stort hensyn til gravminnet, men det er også lagt vekt på at boligen skal ha en privat sone, samt utsikt mot fjorden i vest og nord. Det opplyses også om at det er gjort flere forsøk på makeskifte, men at dette ikke har latt seg gjøre.

Det blir oppgitt at gravhaugen ligger 4,5 meter høyere opp enn der bygningen er tenkt plassert. En stor del av bygningen vil derfor være skjult bak knausen som gravhaugen ligger på. Bygningen er utformet i to etasjer, hvor den øverste etasjen er tegnet så transparent som mulig, med vinduer rundt hele bygningskroppen. På denne måten vil det være mulig å se gjennom den fra gravhaugen og mot sjøen. Bygningens første etasje er utformet med spaltepanel med store mellomrom, som gjør at det vil være mulig å se gjennom sprekene. Vegetasjonen rundt bygningen skal bevares, og vil utgjøre en naturlig barriere mellom bygningen og gravminnet. Fordi gravrøysen allerede i dag blir best opplevd fra sør-vest, sør eller sør-øst, vil den planlagte bygningen ikke påvirke opplevelsen av gravrøysen i terrenget.

Faglig uttalelse fra Universitetsmuseet i Bergen

I forbindelse med søknaden, innhentet fylkeskommunen en uttalelse fra Universitetsmuseet i Bergen, som frarådet tiltaket. Museet vurderte at tiltaket ville være utilbørlig skjjemende fordi det vil forstyrre gravhaugens opprinnelige topografiske sammenheng.

I vurderingen legger museet vekt på at det planlagte bygget vil blokkere sikten inn mot gravhaugen og knausen som markerer seg i sammenheng med de tilknyttede jordene. Bygningen vil representere et nytt og dominerende element i landskapet foran

bergknausen, uansett hvor transparent den er. Universitetsmuseet mener derfor at bygningen vil være klart utilbørlig skjemmende for det fredete kulturminnet.

Museet viser også til sin tidligere uttalelse i 2009 om at vern av gravhauger må prioriteres høyt på grunn av deres kulturhistoriske verdi. På nasjonal basis, og særlig i Etne kommune, har tapet av gravminner vært høyt. Museet mener at dispensasjon til utilbørlig skjemming ikke bør bli gitt, med mindre det er knyttet særlig viktige samfunnsinteresser til tiltaket det søkes om. Universitetet i Bergen fraråder derfor fylkeskommunen å gi dispensasjon til oppføring av fritidsboligen.

Vestland fylkeskommunes avgjørelse

Søknaden ble avslått av Vestland fylkeskommune i brev 22. februar 2024.

Fylkeskommunen vurderte at tiltaket utvilsomt ville innebære utilbørlig skjemming av gravminnet. I tillegg til at utsyn fra gravhaugen blir forstyrret, vil utbygging på og ved bergknausen tilføre dominerende element i terrenget, som overveiende negativt vil redusere opplevelsen av den topografiske sammenhengen til gravhaugen, der bergknausen er forutsetningen for plasseringen. Det er også et moment i vurderingen at endret arealbruk som følge av utbyggingen kan føre til fare for utilbørlig skjemming eller andre negative virkninger for et fremtidig vern.

Etter gjeldende dispensasjonspraksis, vurderes det fredete kulturminnets verneverdi ut fra kunnskaps- og opplevelsespotensiale, historikk, bevaring av helhet, beliggenhet og topografiske forhold, representativitet, kulturminnets tilstand og bevaringsgrad, sjeldenhet og identitets- og symbolverdi. Kulturminneverdien blir deretter veid opp mot de private eller samfunnsmessige interessene i saken. Tiltakets art, størrelse og grad av inngrep vil ofte være relevante forhold. Det foreligger en svært streng praksis for å gi dispensasjon til inngrep i gravhauger. Dette gjelder også tiltak som ikke medfører inngrep i selve gravhaugen eller sikringssonen rundt, men som likevel forstyrrer opplevelsen av den i miljøet. Fylkeskommunen uttalte at det i så måte er liten forskjell i vurderingsgrunnlaget av om det kan gis dispensasjon til inngrep i selve kulturminnet, eller til tiltak som er utilbørlig skjemmende.

Fylkeskommunen viste videre til universitetsmuseets uttalelse om at gravminners store pedagogiske- og opplevelsesmessige verdier fremdeles kan forstås i relasjon til landskapet de ligger i. Konsekvensene av dette, er at de også er svært sårbare for mindre endringer i kulturmiljøet. Kulturmiljøforvaltningen har et særlig ansvar for å sikre at gravminner blir vernet mot inngrep, utilbørlig skjemming og skadeverk, fordi den største verdien ligger i å sikre slike lokaliteter for fremtiden, slik at senere generasjoner også skal kunne oppleve dem. I vurderingen blir det lagt stor vekt på at dette er det siste gjenværende synlige kulturminnet på gården.

Fylkeskommunen beklaget at det ikke har vært mulig å finne en privatrettslig løsning for en alternativ tomt, og har forståelse for ønsket om å få realisert hytteplanene. Som

regional kulturminnemyndighet, må fylkeskommunen likevel vurdere samfunnsnytten mot de høye verneverdiene gravminnet har. Etter gjeldende praksis blir det ikke lagt opp til at det blir gitt dispensasjon, med mindre det er knyttet samfunnskritiske interesser til tiltaket det er søkt om. Fylkeskommunen kom derfor til at det derfor ikke kunne gis dispensasjon, basert på et privat ønske om fritidsbolig.

Innholdet i klagen

I klagen blir det oppgitt at dere vil strekke dere langt for å tilpasse bygningen etter eventuelle råd og vurderinger fra kulturminnemyndighetene. I klagen blir det oppgitt flere ulike alternativ til tilpasninger som kan inngå i en eventuell videre dialog med fylkeskommunen dersom det ikke kan gis dispensasjon til tiltaket. Blant annet foreslår dere å redusere bygningens høyde fra to til en etasje, med eventuelle tilpasninger og flatt tak. Vindusflater, byggematerialer og farger kan tilpasses, sammen med proporsjoner, lengde og bredde. Samtidig kan uteplassen sør for hytta fjernes. Løsning med én etasje og flatt tak, ny planløsning og nye fasader kan tegnes ut mer i detalj, men det er ønskelig å få et signal tilbake, fordi dere allerede har brukt store ressurser på arkitekt i prosjektet.

Vedlagt klagen er enkle illustrasjoner i form av en snittegning for å vise hytta etter at den er redusert til en etasje. Den foreslåtte endringen vil kunne redusere høyden på bygningen med omtrent to meter. Bygningen vil da bli lavere enn-, eller gå i flukt med bakkekammen ovenfor, og vil derfor ikke sperre for inn- eller utsikt. Med nevnte endringer, mener dere at bygningen i større grad vil underordne seg bergknausen og det samlede kulturmiljøet, og i tilsvarende mindre grad føre til at landskapsformen med gravminnet går tapt som den dominerende og umiddelbart erkjennelige strukturen som minnesmerke i landskapet.

Fylkeskommunens vurdering av klagen

Fylkeskommunen opprettholdt vurderingen av at den omsøkte fritidsboligen vil være utilbørlig skjemmende, og at det ikke vil være mulig å gi dispensasjon fra fredningen. Det ble vist til de samme momentene som i avslaget fra Riksantikvaren i 2009. De sterke verneinteressene som er knyttet til gravminner som type med tanke på kunnskapsverdi, opplevelsesverdi og representativitet, skal det mye til før det vil være mulig å gi dispensasjon til inngrep eller utilbørlig skjemming. I denne saken foreligger det ikke noen kritiske samfunnshensyn, som ville veid tungt i en slik sak, men privatrettslige forhold. De viktige kulturhistoriske verdiene som er knyttet til det fredete gravminnet, må veie tyngre enn ønsket om å bygge en fritidsbolig på stedet.

Riksantikvarens vurdering

Riksantikvaren skal prøve om fylkeskommunens vedtak er basert på riktig bruk av dispensasjonsbestemmelsen og om saksbehandlingen er korrekt. Selv om det foreligger saksbehandlingsfeil, er vedtaket likevel gyldig når det er grunn til å regne med at feilen

ikke kan ha virket inn på vedtakets innhold, jf. forvaltningsloven § 41. Riksantikvaren kan også prøve fylkeskommunens skjønnsutøvelse.

Automatisk fredete kulturminner er i kraft av sin alder og informasjonsverdi de viktigste kildene til vårt lands tidligste historie. De automatisk fredete kulturminnenes vitenskapelige og miljømessige verdier er i stor grad knyttet til det stedet der de ligger. Det er derfor en målsetning å bevare flest mulig av disse kulturminnene intakt i sine naturlige omgivelser. Dette innebærer at tiltak må planlegges slik at de i minst mulig grad unngår å berøre eller utilbørlig skjemme automatisk fredete kulturminner.

Etter kulturminneloven § 3 er det forbudt å sette i verk tiltak som er egnet til å skade eller utilbørlig skjemme et automatisk fredet kulturminne uten at fylkeskommunen har gitt dispensasjon etter kulturminneloven § 8 første ledd. De sentrale problemstillingene i denne saken, er om det kan gis dispensasjon til den omsøkte fritidsboligen i to etasjer. Sekundært, er problemstillingen om bygningen kan tilpasses omgivelsene på en måte som gjør det mulig å dispensere for tiltaket, eller medfører at det ikke lenger er behov for dispensasjon.

Riksantikvaren er enig i Universitetet i Bergen og Vestland fylkeskommunes faglige skjønn om at det ikke kan gis dispensasjon til den omsøkte fritidsboligen i to etasjer. I vurderingen er det særlig den estetiske siden av gravhaugens opplevelsesverdi i miljøet som har betydning. En fritidsbolig i to etasjer foran bergknausen og gravhaugen, vil representere et nytt, og dominerende element i landskapet. Selv om andre etasje er foreslått bygget i glass, vil den etter vår oppfatning fremdeles være et forstyrrende element i landskapet, og blokkere sikten både ut fra og inn mot gravhaugen.

Etter Riksantikvarens oppfatning, vil det likevel kunne være mulig å tilpasse en mindre bygning på en måte som gjør at den ikke lenger vil være utilbørlig skjemmende. Gravhaugen ligger skjult bak bergknausen på en måte som gjør at den uansett ikke er synlig fra sjøen. Etter Riksantikvarens vurdering, vil en reduksjon av byggehøyden og bevaring av omliggende vegetasjon redusere graden av skjemming betydelig, blant annet fordi bygningen i liten grad vil forstyrre sikten fra gravrøysa og ut mot sjøen. Riksantikvaren forutsetter at det utarbeides nye tegninger i tråd med disse premisser og i samråd med fylkeskommunen, som må forhåndsgodkjenne prosjektet. Riksantikvaren understreker også at det skal mindre til før et tiltak vil være utilbørlig skjemmende for en gravhaug, enn når det gjelder mer ordinære og anonyme kulturminner. Eventuelle ønsker om mindre tilføyelser på et senere tidspunkt kan derfor innebære utilbørlig skjemming som krever dispensasjon fra Vestland fylkeskommune.

Konklusjon

Riksantikvaren har gjennomgått og vurdert alle sider av saken og kommet til at det ikke foreligger feil ved rettsanvendelsen eller saksbehandlingen. Riksantikvaren

opprettholder Vestland fylkeskommunes avslag på dispensasjon til bygging av fritidsbolig i to etasjer. Klagen tas ikke til følge.

Riksantikvaren er likevel av den oppfatning at det vil være mulig å tilpasse en mindre bygning som ikke vil innebære utilbørlig skjemming. Dette må gjøres i samråd med fylkeskommunen som må forhåndsgodkjenne en slik alternativ utforming.

Vennlig hilsen

Kaare Stang
seksjonssjef, Juridisk seksjon

Elisabeth Nordling
seniorrådgiver

Brevet er elektronisk godkjent uten underskrift

Kopi til: Vestland fylkeskommune, Postboks 7900, 5020 BERGEN